

Türk Modernleşmesi

Turkish Modernization

DOI: 10.5281/zenodo.7829964

Fatih BARİTÇİ¹

Osmanlı Devleti, Sanayi Devrimi sürecinde geride kalması, devleti iyileştirmek için askeri ve mali alanlarda yaptığı reformların savaşlarla yarım kalması ve milliyetçilik akımının etkisiyle -özellikle gayr-ı Müslim- tebaasının sadakatinden sürekli olarak şüphe duymaya başlaması sebebiyle sadece topraklarını kaybetmekle kalmamış aynı zamanda varoluşsal bir krize de girmiştir. Ayrıca söz konusu değişimlerden sonra İslam medeniyetinin değerleri sorgulanır olmuştur. Bu koşullar altında Osmanlı Devleti, etkili bir reform süreciyle kendi elitlerini modernleştirmeye çalışmıştır (Gürkan, 2020, s. 156). Başka bir ifadeyle, Türk modernleşmesi süreci son derece pratik ihtiyaçların karşılanması amacıyla başlamıştır (Gündüz, 2019, s. 14).

Osmanlı Devleti'nde başlayan modernleşme sürecinin merkezinde Batı karşısında geri kalmışlık, gecikmişlik ve kaybetme bilinci yer alırken; devletin nasıl hayatta kalacağı meselesi ise her zaman asıl konu olmuştur (Dellaloğlu, 2020, s. 190). Bu durumun oluşmasında Batı'nın iktisadi, siyasi, toplumsal ve kültürel alanlarda yaşadığı değişimler ile özellikle askeri alanda gösterdiği ilerlemeler belirleyici olmuştur.

Osmanlı'nın modernleşme ihtiyacının ortaya çıkmasında Batı'ya karşı alınan yenilgiler en temel rolü oynamıştır. Yenilgilerin ciddi sonuçlar doğurduğu Karlofça Antlaşması ve Pasarofça Antlaşması üzerinden mesele ele alındığında, modernleşme çabalarının başlangıcının 18. yüzyılın başına kadar gittiği görülmektedir (Berkes, 2017, s. 40). Bu gelişmelere bağlı olarak Osmanlı açısından Batı coğrafi bir konum olma niteliğinin çok daha ötesine geçmiş ve erişilmesi gereken bir medeniyet haline dönüşmüştür. Bu bağlamda bir dönüm noktasını temsil eden Tanzimat ile Batı'nın üstün olduğu açıkça kabul edilmiş ve daha sonrasında yaşanan düşünsel gelişmelerin odağında bu bilinç yer almıştır (Gençtürk Hızal, 2013, s. 37). Böylece, ilk başta askeri kaygılarla girişilen modernleşme çabaları zaman içinde topyekün bir dönüşüme evrilmiştir. Artık 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, gündelik hayattan hukuk kurallarına kadar çok geniş bir alan Batı'yı referans alarak şekillendirilmiştir (Budak, 2014, s. 13).

Türkiye Cumhuriyeti döneminde ise muasır medeniyetler seviyesine yani Batı'nın bulunduğu noktaya ulaşmak yeni kurulan devlet açısından belirlenen hedef olmuştur. Bu doğrultuda hem devletin birçok kurumsal yapısının hem de toplumun modernleştirilmesi amacıyla çeşitli reformlara başlanmıştır. Batılı

¹ Dr., Aksaray Üniversitesi, İletişim Fakültesi, fatihbaritci@aksaray.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1283-821X.

değerler, yeni devletin ulus inşası için referans noktası olmuştur. Özellikle toplumsal ve kültürel modernleşmeye büyük bir önem verilmesi sebebiyle, gündelik hayatı şekillendirecek reformlar bu süreçte geniş bir yer kaplamıştır (Baritci, 2023, s. 337).

Modernleşme netice itibariyle hayat görüşleri ve davranışları değiştirmeyi içermektedir. Bu bağlamda önceleri ağırlıklı olarak maddi ve teknik boyutlarda değişimi hedefleyen Türk modernleşmesi, Atatürk ile Türk toplumunun her türlü davranış kalıplarını belirleyen hayat görüşünün tamamen değişmesi yönünde ilerlemiştir. Bu anlayış farkı, Cumhuriyet ile Osmanlı'nın modernleşme çabaları arasındaki en temel ayrımı teşkil etmektedir (İnalçık, 2020, s. 80).

Modernleşme toplumlarının genelinde olduğu gibi Türk modernleşmesinde de Batı'ya öykünme söz konusudur. Türk modernleşmesi, kendi tarihsel ve bilişsel değerlerini soyutlamak koşuluyla var olan ihtiyaçları gidermek için Batı tipi modernleşmeyi örnek olarak benimsemektedir (Kaya Erdem, 2019, s. 278). İki asırdan fazla bir zaman diliminde gündemdeki yerini hiç kaybetmeyen Türk modernleşmesinde, belirlenen amaçlar doğrultusunda birtakım ilerlemeler/gelişmeler sağlanmış; ancak modernleşme anlayışının merkezinde Batı'ya öykünmenin yer alması sebebiyle istenilen niteliklere erişilemediği (Türkdoğan, 2014, s. 107) yönünde eleştiriler de yapılmaktadır.

Birçok batı dışı toplum, sahip oldukları gecikmişlik ve geri kalmışlık hissi sebebiyle modernleşme çabalarına girişmiştir. Modernleşme toplumları şeklinde de tanımlanan bu toplumların, modern olana dolayısıyla çağa uygun ve yeni olana öykündükleri ortadadır. Modernleşme toplumlarının, genellikle siyasi, iktisadi, toplumsal ve kültürel alanlarda Batı'yı referans alarak değişmeyi amaçlamaktadırlar. Geç kalmışlık hissinden kaynaklanan telaşla beraber hızlıca yol alma isteği, Batı tecrübesinde içsel bir sürece karşılık gelen modernitenin doğasına aykırı olarak, beklentinin karşılanamamasına yol açmaktadır (Baritci, 2023, s. 336). Benzer bir nitelik taşıyan Türk modernleşmesi tecrübesine yönelik de beklenen derinliğe ulaşamadığı ve yüzeysel kaldığı şeklinde değerlendirmeler yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Türk Modernleşmesi, Osmanlı Devleti, Türkiye, Batı

Kaynakça

- Baritci, F. (2023). *Türk Modernleşmesi Bağlamında Tüketim Kültürü ve Reklam*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Berkes, N. (2017). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. (24. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Budak, A. (2014). *Osmanlı Modernleşmesi Gazetecilik ve Edebiyat*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Dellaloğlu, B. F. (2020). *Modernleşmenin Zihniyet Dünyası: Bir Tanpınar Fetişizmi*. (6. bs.). Ankara: Kadim Yayınları.
- Gençtürk Hızal, G. S. (2013). *Cumhuriyetin İlanı Türkiye'de Modernleşmeyi Reklam Metinlerinde Okumak (1926-1950)*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

- Gündüz, U. (2019). Giriş. U. Gündüz (Ed.), *Türkiye’de Basından Medyaya Değişim, Dönüşüm ve Modernleşme* içinde (ss. 13-15). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Gürkan, E. S. (2020). *Bunu Herkes Bilir*. İstanbul: Kronik Kitap.
- İnalçık, H. (2020). *Atatürk ve Demokratik Türkiye*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Kaya Erdem, B. (2019). Obskürantizm Bağlamında Türk Modernleşmesini Yeniden Okumak: Hayat Mecmuası Örneği. U. Gündüz (Ed.), *Türkiye’de Basından Medyaya Değişim, Dönüşüm ve Modernleşme* içinde (ss. 269-304). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Türkdoğan, O. (2014). *Milli Kültür, Modernleşme ve İslâm*. Konya: Çizgi Kitabevi.